

»Slučaj« Krunoslava Draganovića

Ivo SEČKAR

Sažetak

Hrvatski svećenik i povjesničar Krunoslav Draganović (1903-1983) postao je poznat u svjetskoj i tadašnjoj jugoslavenskoj javnosti osobito zbog akcije spasavanja desetak tisuća progonjenih i obespravljenih hrvatskih izbjeglica. Stoga je njegov »povratak« g. 1967. u komunističku Jugoslaviju, općenito promatrano odjeknuo senzacionalno. Je li posrijedi bila otmica ili dragovoljni povratak? Špijunska afera ili duboki ideološki i nacionalni sraz? O tome se strastveno raspravljalo, osobito u hrvatskim emigrantskim krugovima, dok je za Hrvate u domovini to bila bolna, tabuizirana tema. Autor članka pokušao je cjelovito izvijestiti o tom zamršenom spletu u povijesnom kontekstu te kroz život i djelo samog protagonista.

Uvodno razmišljanje

Zašto pisati o Draganoviću? Ta, svaki je spomen na njega u mnogih hrvatskih katolika izazivao podražaje tjeskobe ili barem nelagode. Preko njega se najradije prelazilo prešućivanjem. Pa i danas, kad se mnogo razglaba o ratnom i poslijeratnom hrvatskom mučeništvu, malo tko spominje njega, koji je s tim prvi upoznao svjetsku javnost. I sâm sam bio sklon šutnji. No, čini se da treba progovoriti, jer i u novim prilikama, kad su ostvareni, ili su na dogledu ostvaraji, svi njegovi najljepši hrvatski sni, a sav njegov bosansko-hercegovački svijet srušen, on postaje posebno aktualan. Vidi se i po sve učestalijim žalosnim, sablaznim svećeničkim polemikama (a ni katolički svjetovnjaci u tome ne zaostaju) da su njegovi problemi i nedoumice i danas problemi i dileme mnogih kršćana.

S druge strane, protukatolički, osobito velikosrpski, lobiji neprestano podgrijavaju *papazjaniju* o »zločinačkom ustaško-nacističkom popu«, reprezentantu hrvatske genocidnosti. Budući da su mi nove publikacije iz »prestolnice« nepristupačne, uzorci što ih navodim nešto su starijeg datuma, a kako čujem, i sada se radi po istom kalupu. U »Intervjuu« (15.III. 1991) objavljen je *paskvil* Anđelke Cvijić: »Inspiracija: pop Krunoslav Draganović«, u kojem se tvrdi da su »u svetskom bestseleru kanadskog pisca Dejvida Morela (David Morell, tvorac Ramboa) *Liga noći i magle* u kojem je glavna ličnost imaginarni hrvatski kardinal Krunoslav Pavelić,

zapravo ironična simbioza Krunoslava Draganovića i Ante Pavelića, savršenom fikšn-fakšn (valjda fiction-faction) metodom prikazana zlodela ustaških zločinaca i sjajno proučenim dokumentima i istorijskim činjenicama opisane situacije za vreme i posle rata u našoj zemlji...« Potrudio sam se, i s naporom sam uistinu pročitao Morellova dosadna naklapanja, iako senzacionalistički skalupljena, bez veze s »fictionom«, a još manje s »factionom« (izdavač, »Filmovi i romani«, Kolo 1, knjiga 6, Beograd 1989, 284 stranice).

Jedini je povoljni učinak Morellova trilera što me je podsjetio na mnogo vredniji anti-draganovićevski pamflet što ga je pod naslovom *Špijun u mantiji* (izdavač, »Nova knjiga«, Beograd 1987, 263 stranice) napisao publicist Siniša Ivanović (1936). Knjiga je očito, pisana u Udbinom aranžmanu, po ustaljenoj recepturi stvaranja dezinformacije: 70 posto istine (o nevažnim i provjerljivim stvarima) i 30 posto laži (o važnom i neprovjerljivom!). U praksi, međutim, često dolazi do babilonske pomutnje jezika, zbog koje često manipulanti postaju manipuliranima, tako da otkrivaju ono što žele skriti, a skrivaju ono što žele otkriti. To se događa i Ivanoviću s Draganovićem, ali manje nego drugim rewriter-menima (piscima iz sjene) iz istih atelijera.

Svjedok kataklizme

Što je u stvari »slučaj Draganović«? Kad bi se o njemu pisao »krimić«, bilo bi to veoma napeto i uzbudljivo štivo, a u običnom sažetku: to je vrlo zapetljana povijest sudbine i ličnosti neobičnog čovjeka i svećenika, koji se u dramatičnom vremenu Drugog svjetskog rata i tragičnom hrvatskom egzodusu nalazio u »povlaštenoj situaciji« da bude svjedok i sudionik u kataklizmi. Kad je 10. rujna 1967. taj čovjek, koga su jugoslavenski komunisti smatrali »državnim neprijateljem br. 1«, nestao nedaleko od Trsta pod misterioznim okolnostima, nastala je sveopća medijska uzbuna, nalik onoj iz »slučaja Philby«. I, naravno, oštra polarizacija u reagiranju. Hrvati su bili konsternirani, misleći da je ubijen ili ugrabljen njihov »vitez bez mane i straha«, gotovo »anđeo čuvar«. S druge strane, jugokomunistički i velikosrpski bojovnici pobjednički su likovali kao da je time zadan smrtni udarac »ustaško-hrvatskoj nemani« i »paklenom Vatikanu«. Zapadni liberalni »sinovi svjetla« neliberalno su trljali ruke što je uklonjen »sin tame« i »zlokobni hrvatski svećenik«. U daljem tijeku zaplet drame bio je u neizvjesnosti: je li aktant bio otet ili se dragovoljno vratio. Zauzimalo se i za jednu i za drugu tezu jednako žučljivo i strastveno. Rasplet ni do danas nije sasvim jasan. Onaj koji bi ga jedini mogao dati, umro je 16 godina poslije izbivanja afere bez izričitog odgovora; gotovo zaboravljen u domovinskoj Hrvatskoj, dok su ga Hrvati u iseljeništvu neprekidno osjećali kao živu ranu.

O jačini šoka što ga je među Hrvatima na svih pet kontinenata zadao Draganovićev »slučaj« mogao sam samo naslućivati, a razmjere i dubinu udara pravo sam spoznao tek kad su se u osvitu hrvatske slobode otvorila vrata iseljeničkim knjigama i publikacijama, osobito »Hrvatskoj reviji«. Čitajući ih, našao sam se u rašomonskoj nedoumici, u bujici i viru posve suprotnih, bitno različitih, protuslovnih iskaza, dojmova, interpretacija. Kao u Kurosawinom filmu »Rašomon«, u kojem pet sudionika i svjedoka svaki s punom uvjerenošću da samo on govori istinu – sugestivno priča svoju verziju dogođenog zločina-nasilja, za koji je – po opciji svakoga od njih – »kriv onaj drugi« ili okolnosti poput npr. lahora koji je otkrio ženi-no lice. Što sam više čitao o kontroverznom svećeniku, sve sam manje znao. Ugledni pisac Ernest Bauer, njegov dugogodišnji prijatelj u knjizi *Život je kratak san* (izdavač, »Hrvatska revija«, München-Barcelona, 1968, 428 stranica) piše: »... kad bi se sastalo dvadeset ljudi koji su nešto potanje o Draganoviću znali, pa kad bi svi oni kazali što znadu – bilo bi to tek pola istine o Draganoviću!« (Nav. dj. str. 323).

Romaneska ličnost

Pomislio sam da bi o tako iznimnoj, složenoj, intrigantnoj ličnosti adekvatnije od povjesničara, nekmoli kroničara-feljtonista, mogao pisati samo istinski stvaralac, neki nadahnuti pronicatelj u duše svećenika. Onih koji su bili prisiljeni živjeti »Pod suncem Sotone«, poput Bernanosova abbé Donissana ili biti prijetvornici kao učeni, ambiciozni abbé Cénabre, također Bernanosov. Poput smušenog don Joséa, neznatnog, necelibatskog, poročnog, svećenika, progonjenog gubitnika, koji, premda svjestan svoje nedostojnosti, kao posljednji svećenik u nekoj meksičkoj pokrajini u doba Callasovih progona nastavlja svoju apostolsku misiju u romanu *Grahama Greenea* (umro 3. travnja 1991.) »Moć i slava«. Slično Cesbronovim *Svecima koji idu u pakao*. Takvi bi dočaraoci ljudskih sudbina bili potrebni da zahvate i shvate Krunoslava Draganovića. Samo bi oni mogli otkriti neku metafizičku nit u njegovu kretanju po mračnom podzemlju uhoda, u tmini i stravi progonjenika i progonitelja.

U svim okolnostima on se – možda na paradoksalan način – osjećao i bio svećenik. Cijelo je vrijeme znao da je »znak na rukama« neizbrisiv. Nije mislio dobro o svećenicima u inozemstvu i domovini što su u ratnom i poratnom tornadu na to zaboravili. Ni oni mu nisu uzvraćali sa simpatijama. I misu je celebrirao, pa i bez celebreta. Na njegovim tajnim stazama i *bogazama*, vratolomnim pustolovinama mogao mu je pozavidjeti i Kim Philby. Mnoge su tajne službe pokretale hajke za njim. Za dlaku je izmicao atentatima idealističkih i plaćenih ubojica. Napokon je pao u klopku. Kako i zašto? I u tome je pravi *rašomon*. Doživio je slom. U njegovu

brodolomu potopljeni su i mnogi drugi. »Ministarstvo straha« i »Ljudski faktor« – rekao bi Graham Greene, koji se u to razumio kao malo tko.

U kandžama Udbe

Budući da će Ivanovićev »Špijun u mantiji« dugo – sve dok se ne otvore Udbini tajni arhivi – biti značajan izvor podataka i obavijesti o Draganoviću, red je da ga se podvrgne makar letimičnoj analizi. Meni osobno najviše smeta njegova ideologijska instrumentaliziranost, te manipuliranje s istinom i činjenicama, voluntarističko miješanje istina, poluistina i laži. Ideologijski to je čudovišna smjesa staljinizma, velikosrpstva, antikaticizma, te nastojanja da se hrvatstvo – pod zloglasnom egidom Vatikana poistovjećuje s ustaštvom i optuži za genocid. Knjiga – unatoč svojevrsnim skretanjima – slijedi liniju »Načertanija« s karadžićevskom tezom »Srbi svi i svuda«, s kultom svetosavlja, usprkos nekim svojim protuvjerskim akcentima. Sukladna je i s »Memorandumom«, s njegovim planom o *okupljanju vaskolikog srpstva u zajedničku državu*, čemu su navodno glavna smetnja ustašoidni Hrvati na čelu s klerofašističkim opakim popovima tipa »špijuna u mantiji«.

Ni najmanje mi se nije svidjelo glorificiranje Udbe, superiornosti njezinih agenata kao »ljudi posebnog kova«, pa i kad je riječ o makijavelističkim »operacijama«, lukavstvu, podvalama, »nadljudskim« činima »onkraj dobra i zla«. Slavljenje inkvizicijskog postupka u kontrapoziciji: mudri, sveznalački »islednik« i nasuprot njemu, premda frustrirani, ipak pokvareno lukavi »isledenik«. Da bi priča bila što napetija a pothvati »junaka novog doba« što zadivljujući, to se i samom okrivljeniku pridaju veća, gotovo dijabolična svojstva. Bez obzira na »stvarno i moguće«. U takvoj vizuri najgore je prošao jadni Draganović, jer su mu pripisane takve fantastične dimenzije, što ga daleko, daleko nadilaze. Pa zar taj i takav čovjek nije zaslužio, barem posmrtno, malo istine i pravde? Da se o njemu ispriča ne samo »tragedija već i cijela istina«.

Iz opsežnih, beletriziranih Ivanovićevih zapisa o Draganovićevim monolozima (valjda po rukopisu od 140 stranica, napisanom u istražnom zatvoru) i sofističkim dijalozima s »islednicima« – naziva ih »Zlatko«, »Josip«, »Milan«, »Mišo« – ne zna se kad govori istinu, a kad podvaljuje. O nepouzdanosti autora, svjedoči činjenica da sam – bez posebnog traganja naišao u knjizi na više od 200 faktografskih pogrešaka u njezinom provjerljivom dijelu. Koliko ih je tek u neprovjerljivom? Iako bi bilo ilustrativno obznani ih, zbog prostora ne mogu. Iz intrigantnog paskvila u kojem je Ivanović – pripisujući to Draganoviću – inkriminirao i difamirao mnoge ugledne hrvatske osobe, – Šepera, Čulu, Bauera, Kokšu, Tomase, Cece-lja, Krležu, Znidarčića,... – izdvojit ću samo neke ključne i karakteristične detalje.

Objede i laži

U petnaestom poglavlju autor dramoletskom obradbom kao da kani dati ključ za odgonetku »slučaja Draganović«. *Mjesto radnje*: terasa rimske restauracije; *akteri*: superiorni, tajanstveni, famozni »gospodin Zlatko« i njegov odstrijelni, visokotrofejni kapitalac »špijun u mantiji«. *Prizor*: »Mislím da je došlo vreme da prestanemo da se igramo mačke i miša, gospodine Zlatko. Nemojte se zavaravati i misliti da mi je bilo potrebno mnogo vremena da otkrijem ko ste i za koga radite. Saznao sam to vrlo, vrlo brzo. I jedno vreme mi je odgovaralo da se s vama poigravam... Eto, sad nije vreme za nadigravanje i nadmudrivanje... Ne znam zašto, ali kad god razmišljam o mom sadašnjem položaju setim se reči Pape-starca Ivana XXIII. koji je sa suzama na očima na zadušnici u crkvi sv. Petra u Rimu govoreći o Stepincu, kao da govori sa samim bogom, uzviknuo: 'Sufficit, Domine!' Po svemu sudeći, došlo je vreme da i ja te reči izgovorim sebi.« Opisujući svršetak jedne i početak druge igre, Ivanović zapisuje: »Čudan mir je bio u Draganoviću...« (129 str).

Ako je taj »faustovski« klimaks istinit, onda je sve jasno; sve je samo posljedica novog popovog tajnog pakta s novim gospodarom. Doduše, bilo je povremenih trzaja »ribice lude« što je progutala meku, ali vrhunski ribič »Zlatko« njome je sigurno vladao te je »navodio« tamo gdje je htio.

Sve je jasno: i Draganovićev povratak, i njegova izjava, i konferencija za tisak na Ilidži, i njegovo estradno pojavljivanje u raznim mjestima Hrvatske i BiH-a, kad je kao dresirani medvjed s brnjicom u njuški komično plesao po trgovima, esplanadama, crkvama, u taktu defa što mu ga je davao njegov gospodar-cigo. Sve samo jeftin sajamski vrtuljak. I njegova »generalna ispovijed« na 140 stranica, s mnogim doušničkim i provokatorskim detaljima, njegova cinkaroška logoreja pred Udbinim »islednicima«, što je sve, nažalost, za mnoge imalo kobne posljedice. Sve bijedno i žalosno. Sve dirigitirano i teledirigitirano. Strašio se svih, a mnogi su se bojali njega. Živa meta i meka za lakovjerne. Na stupu srama, pod drvom za vješanje.

Iako i bez pomnije semantičke i kriminološke analize očigledno da je riječ o najobičnijoj podvali, pitanje je zašto je autoru bila potrebna farsa, u kojoj Draganović (on je mrtav, pa se ne može braniti) kao karikirani Faust prodaje svoju dušu »gospodinu Zlatku«, sitnom, anonimnom Mefistovu emisaru? Taj nemaštovito izmišljeni prizor, trivijalan kao da je iz nekog Glišićeva igrokaza, bio je potreban autoru i njegovim naručiteljima kao kopča bez koje se raspada čitava priča. Nevješto nakalemljeno. Pre-naivno.

Ili ova scena: »Islednik 'Josip': – Vjerujem, profesore, da nećete poreći da ste za gotovo sve ove godine koje ste proveli u emigraciji bili višestruki obaveštajac. Mimo očekivanja Draganović se uglas nasmeja: – Zašto ta-

ko, gospodine? Zašto lepo ne kažete: vi ste, profesore, bili špijun! Tako se kod nas kaže, ako se ne varam... A što se mog odgovora tiče, reći ću ga u jednoj rečenici. Da, ja sam bio špijun!» (str. 189.)

Za sva zla i pakosti što ih je posthumno nanio Draganoviću, ironijom sudbine, Ivanović je »na kraju balade« sam sebe diskvalificirao. Knjigu je težeći za efektom ovako završio: »Sarajevo, 14. jun 1982. godine. U bolnici na Koševu zauvek se smirio nemirni duh profesora dr. Krunoslava Draganovića, doslednog borca protiv komunizma i višestrukog špijuna. Sahranjen je na Centralnom sarajevskom groblju Bare.« Za čitavu godinu antedatirao je njegovu smrt. I datum smrti je pogrešan. Draganović je, naime, umro 5. srpnja (jula) 1983. Time je Ivanović izgubio kredibilitet. Kao da se umiješala Nemeza.

Prva reagiranja na »povratak«

O psihozi mraka i straha koja je vladala tada (1967) u vremenu izbijanja afere, najautentičnije svjedoče reagiranja u zemlji i inozemstvu. Ona su istodobno »prorez« kroz stanje duhova. Od silnog mnoštva građe (ja sam notirao stotinjak jedinica, što je samo mali dio onoga što se pisalo i govorilo) spominjem ponešto.

Još dok je sve bilo u fazi nagađanja, iznosili su svoje pretpostavke i konstrukcije dr. Branko Jelić, dr. Mate Meštović, Bogdan Radica, Srećko Rover, Vilim Cecelja i svatko tko je u emigrantskom svijetu nešto značio ili mislio da znači. Nagađanja, hipoteze. Prva čvrsta informacija s jugoslavenske strane bila je izjava saveznog javnog tužitelja Jugoslavije Vladimira Žugića koji je na novinskoj konferenciji izjavio da se prof. dr. Krunoslav Draganović 10. rujna 1967. dobrovoljno vratio u domovinu, i dobrovoljno stavio na raspolaganje jugoslavenskim vlastima, te da je stavljen pod jurisdikciju Bosne i Hercegovine u Sarajevu, gdje je protiv nje ga podnesena optužba za širenje neprijateljske propagande protiv Jugoslavije iz člana 118, Krivičnog zakonika. Budući da je istraga okončana, Draganović je pušten na slobodu do suđenja.

To je prasnulo kao bomba. Prvo zaprepaštenje nije se još smirilo, kad su 1. studenoga »Vjesnik«, »Oslobođenje«, »Večernji list« i drugi listovi, u cijelosti – s faksimilom njegova rukopisa – objavili njegovo vlastoručno pismo Okružnom javnom tužitelju u Sarajevu, datirano sa 4. studenoga 1967. Dok čikaška »Danica« ustraje u tvrdnji da je riječ o otmici u kojoj je bilo angažirano od 30 do 80 agenata, dotle zagrebačka, također »Danica«, organ Društva katoličkih svećenika SR Hrvatske, u 92. broju 1967. pod naslovom »Na temu jednog 'slučaja'« nakon uvodnog dijela u kojem se ističe da se Draganović vratio vlastitom odlukom, te bilješke s prijekom katoličkim listovima, posebno »La Croixu«, što su prihvatili verziju o otmici, objavljuje cijelu Draganovićevu izjavu s faksimilom rukopisa, te

komentira ovako: »...Moramo iskreno priznati da smo u njoj očekivali više kršćanske i svećeničke skromnosti, više emotivne, a ne toliko verbalne političke intonacije. Mogli smo očekivati u ovo vrijeme ekumenizma, u nas nadasve dobrodošlog, iskreniju riječ pokore i molbe za oprost, a ne jedno zakašnjelo *distanciranje* od strahota koje su nas u ona – kako i sam prof. Draganović kaže – 'najteža vremena' zadesila...« I dalje u sličnom tonu.

U HSS-ovskom »Hrvatskom glasu« u Kanadi Draganovićev prijatelj i suputnik dr. Dragutin (Charles) Kamber (1901-1967, kao i on vrhbosanski svećenik koji je također razvrgnuo odnos s Pavelićem) u kolumni »Misterij dr. Draganovića« zamišlja scenarij po kojem će se odigravati Draganovićev slučaj. On drži da jugoslavenska vlada nema interesa da ga likvidira. Istina je da je on u Sarajevu. Vlada će nastojati da s njim sruši ono što je on značio za Hrvate. Postoji mogućnost da će mu biti suđeno i da će biti samo simbolično osuđen kako bi ga emigracija prezrela i izvrgnula ruglu.

Do sličnog zaključka došao je u Australiji ing. Srećko Rover: »...Zaista su gadnu smrt i osvetu namijenili i smislili naši protivnici prof. Draganoviću. Nije nemoguće da će ga oni uz njegovu moralnu kapitulaciju prisiliti na svašta, na sitne padove i kliske terene, na pisma i izjave, na stotine mogućih i nemogućih majmunijada. Tako tragičan završetak rijetko je bilo zamisliti. Smrt za Draganovića bila bi olakšanje, ali on je neće, niti je oni hoće!«

»Službeni Vatikan« – kako navodi Ivanović – veoma se diskretno zanimao za slučaj Draganovića. Za sudbinu Draganovića – opet po Ivanoviću – posebno je bio zainteresiran tad nominirani sarajevski nadbiskup dr. Smiljan Čekada, njegov nešto stariji kolega, koji je nastojao stupiti u neposredni kontakt s Draganovićem koji je to odbio. On je navodno obavijestio predsjednika Savezne vjerske komisije Momu Markovića da se Vatikan neće miješati u Draganovićev slučaj.

Kardinal Šeper je – po Ivanoviću – kazao da je Draganović nekome nasjeo, jer Služba državne bezbjednosti već godinama zna: što će kome i gdje podvaliti. Apostolski delegat Svete Stolice u Beogradu (još nije bio pronuncij) Mario Cagna je – po Ivanoviću – izjavio da je to veliki skandal za Katoličku Crkvu i da do toga ne bi došlo da je hrvatska emigracija slušala Vatikan.

List »Pravoslavlje« 17. XII. 1967. objavljuje pismo dr. Mihaila B. Miloševića, u kome se ističe: »...zločini popa Draganovića i njegovih saučesnika pogodili su ceo srpski narod, a time i jugoslavensku zajednicu. U ime nacionalne solidarnosti svaki Srbin i svaki Jugosloven mogao bi i morao da se izrazi rečima našeg plemenitog pesnika Šantića 'mene sve rane moga roda bole!'...« Mitropolit dabrobosanski Vladislav Mitrović izjavio je: »Ovo je zločin, strašno vređanje svega! Kad bi sutra došao neki pravo-

slavni sveštenik u istu situaciju, voleo bih znati kako bi se prema njemu postupalo?» Episkop dalmatinski Stefan Boca ogorčen je: »Draganović je palio i žario, a sada slobodno šeta po Jugoslaviji i brani se sa slobode. A da se radi o Srbinu, bio bi odmah zatvoren i drugačije bi se s njim postupalo.« Neki građani s područja Orašja bili su rezolutni: »...S njim ne treba taktizirati. On je ratni zločinac i treba ga streljati. Ako mu se život oprosti, učiniće se velika nepravda prema srpskom narodu.« Mjesečnik »Naša reč«, koji izlazi u Londonu u broju od studenoga 1987. među »beleškama« najprije ironizira nastojanje hrvatske emigracije da Draganovićev »odlazak obeleži kao otmicu...« jer iz novih članaka u »Borbi« bilo bi, navodno, jasno da se Draganović vratio u zemlju svojevolsno i da tamo, iz javnosti nepoznatih razloga, nije suđen. »...Pored toga što je nad njim obavljena obimna i duga istraga – prvo u jednoj vili na Senjaku, a zatim u Sarajevu. Motivi koji su uticali na njegov povratak u zemlju, nikada do kraja nisu bili jasni. (...) Draganović je nesebično pomagao u istrazi, rekonstruišući kompletnu mrežu naše ekstremne emigracije u svetu, ne skrivajući ništa od onoga što je činio za ratne zločince i za obaveštajne službe sa kojima je saradivao...« Tandem Dragoljub Živojinović – Dejan Lučić u knjizi »Varvarstvo u ime Hristovo« bilježi: »Glavni čovek za spasavanje ustaške elite bio je sveštenik Krunoslav Draganović koji postaje do Pavelića glavnim čovekom ustaštva« (str. 837). Dr. Milan Bulajić u knjizi »Ustaški zločin genocida« ističe: »Prirodnom smrću je u Jugoslaviji, u Sarajevu 1982. godine (sic!) umro ustaški ratni i genocidni zločinac, rimokatolički sveštenik, doktor teoloških nauka i ideolog ustaških zločina genocida i prevjeravanja 'šizmatika' u katoličku vjeru – Krunoslav Draganović...« (str. 98).

Odjeci u iseljenoj Hrvatskoj

Za hrvatske povjesničare i publiciste »slučaj Draganović« bio je posljednjih dvadesetak godina (to traje i danas: barem do svibnja 1993.) »nepoznata zemlja«. Međutim, autori iz iseljene Hrvatske nisu prestajali pisati o čovjeku koji je oličavao njihovu gorku i prognačku sudbu.

Bogdan Radica u svom velikom memoarskom djelu »Živjeti – nedoživjeti« piše da je Draganovićev tajnik (ime mu neću spomenuti, kao što neću spominjati ni imena ostalih agenata i provokatora što ih navode drugi autori, zaključujući po indicijama – op. I. S.) bio podmetnuti agent neke od jugoslavenskih obavještajnih službi i zaključuje: »...Tu je Draganović postao žrtvom beogradskih intriga, kao i najveći dio naših političkih primitivaca, koji svoj bezgranični hrvatski nacionalizam upropašćavaju u navivne, takozvane revolucionarne operacije, s vrlo često štetnim i nesretnim rezultatima!« (II. svezak, str. 441). Stav onih iz neizbrojivog mnoštva ko-

jima je Draganović pomogao u njihovim najtežim trenucima, najreljefnije je izrazio Ivo Rojnica u II. svesku vrijednog memoarskog djela: »Susreti i doživljaji« (Izdavač KHR, München-Barcelona, 1983): »...U onim najtragičnijim danima naše poslijeratne egzistencije dr. Krunoslav Draganović bio je osoba, koja je donosila pomoć, riječ utjehe, nade bijednicima – rekao bih bivšim ljudima – koji ostadoše na svijetu kao svjedoci, valjda, zla koje nas je zadesilo. Ljudi koji izgubiše svoje najdraže. Ljudi koji postadoše teret društva i progonjena divljač, na koju je imao svatko pravo po volji pse natjerivati. Bio je u onim teškim danima, a i kasnije, vlč. Draganović pojam za one koji su bili ugroženi, progonjeni, u životnoj opasnosti od naših narodnih neprijatelja. Njegovu moralnu i materijalnu pomoć mnogi su osjetili... Imao sam za nj i oštrijih riječi... ali usprkos tome njegova duhovna, ljudska i nacionalna pojava uvijek ostaje u mojim očima u onoj pravoj dimenziji, koja je svjedočila za njega. Dimenzija borca...« (str. 314).

Sudeći po svemu novi žar u polemici o nesretnom svećeniku potaknuo je članak dr. Jere Jareba u »Hrvatskoj reviji« g. 1986. pod naslovom »Dr. Draganović nije se dobrovoljno vratio u domovinu«. Jareb je u njemu predočio nove dokumente, pa i izvornu Draganovićevu ispovijest koja cijelu aferu prikazuje u posve novom svjetlu. Polemizirajući sa stavovima u članku Jere Jareba, Srećko Rover (u »Hrvatskoj reviji« g. 1987) ostaje sumnjičav: »...Ovako ili onako, pravu istinu – da li je vlč. Draganović dragovoljno otišao u Jugoslaviju 1967. godine, ili je bio na ovaj ili onaj način prevaren, zna samo Udbe i Jugoslavija. Činjenica je da je nestanak vlč. Draganovića (rujan 1967) nanio velike političke i moralne štete, kao i neugodnosti hrvatskom narodu u emigraciji, kao i cijeloj hrvatskoj državotvornoj borbi u domovini i diljem svijeta...«

U odgovoru na Roverove pretpostavke da je opet posrijedi nova manipulacija Udbe, u istoj reviji u br. 1 (1988) Jareb argumentirano odbija svaku dvojbu o vjerodostojnosti Draganovićevih bilješki, a naročito insinuaciju da se radi o podvali, mamcu, provokaciji jugoslavenske tajne policije. Na kraju zaključuje: »...Draganović je pisao te bilješke svojom slobodnom voljom, a da jugoslavenski redarstveni organi za to nisu znali. Službena jugoslavenska redarstvena i sudska istražna verzija bila je i ostala da se Draganović dobrovoljno vratio u Jugoslaviju. Draganović je prihvatio tu verziju poslije teškog zatvora od 42 dana u Beogradu gdje je bio fizički i psihički maltretiran. Draganović je tu verziju potvrdio u svojoj rukopisnoj predstavi od sedam stranica, upućenoj Okružnom javnom tužiocu u Sarajevu 4. studenoga 1967. i javno na novinskoj konferenciji, priređenoj na Ilidži 15. studenoga 1967. Očito Draganović je to prihvatio da bi spasio život, a jugoslavenske su vlasti izabrale taj put vjerojatno radi svojih odnosa s Vatikanom. Ne zaboravimo da su to godine 1968-1970, kada Brežnjev najozbiljnije radi na skidanju Tita s vlasti.«

Miroslav Avdić u sidnejskoj »Spremnosti« u članku »Enigma Krunoslava Draganovića« s mržnjom i žuču optužuje Draganovića za sve: za propast NDH, za Bleiburg, za pad Kavranove grupe. U svemu vidi jasan dokaz da je Draganović od prvoga dana srpsko-partizanski emisar. »Kao što se i očekivalo, smrću A. Pavelića (umro 1959, op. I.S.), Draganović je završio svoju misiju u Rimu. Bilo je samo pitanje dana da bude opozvan s emisarske dužnosti iz Rima na novu udjelbu u Jugoslaviji, što se i dogodilo...« Najniži pad svakog ukusa Avdić je iskazao recima: »Većina Hrvata koji su prošli kroz Rim i susreli Draganovića, moraju priznati da je njegova figura ostavljala dojam nečeg *makabrnog* i da ga je podsjetila na conte Drakulu iz Transilvanije...« Inače uvijek odmjereni i tolerantni Vinko Nikolić na sve to je povisio ton (HR, br. 1, 88): »... ali ovo je ipak *previše*. Previše i neznanja, i mržnje, i laži, i netočnosti... Draganovićeva figura nije podsjećala na kakvog Drakulu. Dapače, bio je on fin i ugladen gospodin, inteligentan i učen, pravi tip rimskog Monsignora... Navođenje ovoga je trošenje prostora, komentiranje, gubljenje vremena, ali smo smatrali svojom dužnošću zaštititi časnu uspomenu jednog zaslužnog hrvatskog svećenika, kulturnog i nacionalnog radnika, koji, ma kako je 'otišao' u domovinu, uvijek je po našem dubokom uvjerenju, žrtva krvničke Udbe. Mržnja i osveta nisu uvjerljivi, niti dostojni motivi za ovakvo pisanje...« Na kraju osvrtu Vinko Nikolić izdvaja ulomak iz pisma, što mu ga je Draganović uputio iz Zagreba 7. XII. 1973.: »Hvala ti što se zauzimaš za mene kao 'posljednji Mohikanac'! Mislim da nisi posljednji i da ih takvih ima, hvala Bogu, na stotine, a što razne usijane glave na shvaćaju, nije mi do toga mnogo stalo. Riječ je Isusova da je 'čistima sve čisto', a prljavim dušama sve prljavo. Ništa zato, sve će se jednoga dana doznati i razni klevetnici moći će se duboko zastidjeti.«

Time i ja završavam ovaj kaleidoskop raznobojnih dojmova, stavova i mišljenja, koji u cijeli slučaj unose više zbrke nego razjašnjenja o izvanse-rijskom gubitniku, koji se u jednom razdoblju svoga pustolovnog života preuzetno poistovjetio s Kranjčevićevim (ne biblijskim!) Mojsijem, želeći svoj narod izvesti iz ropstva zlopatna, pa se i sâm skršio.

Od politehnike do bogoslovlja i povijesti

Krunoslav Stjepan Draganović rođen je 30. listopada g. 1903. u Brčkom, od oca Petra i majke Marije rođ. Franić. Otac je bio nastavnik trgovačke, a kasnije učiteljske škole, a majka – karakterna, darovita, obrazovana žena, potjecala je iz ugledne ličke obitelji. U obitelji je bilo petero djece. Budući da je otac Petar poslije službe u Brčkom, Travniku i Derventi umro 1921., sav teret odgoja i obrazovanja djece pao je na majčina pleća (Iscrpnu genealogiju obitelji Draganović i Franić objavio je u »Hrvatskoj reviji« dr. Ivan Tomas (1911-1992) god. 1964. prilikom 60. godišnjice

Draganovićeve života. Tom studijom, pisanom emfatičkim tonom, služio sam se i ja. Jedan pjesnik čak 16 godina poslije »lirski« ga je začnuo »... Ti si pjevao velebnu slavopojku tragičnoj i problematičnoj ličnosti prof. Krunoslava Draganovića...«. Pučku školu i dva razreda srednje pohađao je u Travniku, a na Velikoj realci (to je bio službeni naziv) u Sarajevu maturirao je s odličnim uspjehom g. 1922. Još kao srednjoškolac katoličke i hrvatske usmjerenosti konfrontirao se sa svojim kolegama iz Trgovačke akademije, tada komunističkim omladincima a poslije najvišim rukovodionicima KPJ, primjerice Rodoljubom Čolakovićem (1900-1983) i Josipom Stanislavom Čiszinskim (1904-1938?), koji je pod pseudonimom Milan Gorkić bio generalni sekretar KPJ prije Josipa Broza Tita, i zatim likvidiran u staljinističkim čistkama. Nakon mature Draganović je studirao elektrotehniku i strojogradnju na Politehnici u Beču i g. 1925. položio prvi državni ispit.

Osjetivši poziv za svećeničko zvanje, te je godine primljen u Bogoslovsko sjemenište i studira na Visokoj filozofsko-teološkoj školi u Sarajevu što su ih vodili isusovci. Poslije treće godine studija nadbiskup dr. Ivan Šarić (po tadašnjem uzusu) zaređio ga je za svećenika 1. srpnja 1928. Mladu misu celebrirao je 15. kolovoza 1928. u Tolisi. Kad je g. 1929. diplomirao, nadbiskup mu je – uočivši njegove sposobnosti i kvalificiranost povjeravao administrativne poslove pri nadbiskupskom ordinarijatu, a pastoralna iskustva stjecao je pomažući u pastvi i katehezi.

Još kao student pokazao je osobitu sklonost i talent za povijest što se rascvjetavalo pod umnim vodstvom njegova profesora crkvene povijesti p. Josipa Ivčića (1875-1946), širokoj javnosti malo poznatog ali izvanredno produhovljenog i obrazovanog svećenika i redovnika. Već g. 1926. u Almanahu bogoslovskog zbora »Stadler« *Grad na gori* najzanimljivija i najbolje od kritike primljena bila je studija studenta Krunoslava Draganovića »Hrvati katolici Bosne i Hercegovine u svjetlu statistike«. Kao mladi svećenik nastavio je objavljivati radove, najviše s povijesnog područja bosansko-hercegovačke tematike. Premda je sâm želio završiti studij na Politehnici u Beču, nadbiskup Šarić uputio ga je g. 1932. na specijalistički studij na Papinskom istočnom zavodu u Rimu (PIOS = Pontificium Institutum Orientalium Studiorum). Na PIOS-u proučavao je crkvene znanosti o kršćanskom Istoku i islamu. Za to vrijeme boravio je u Zavodu sv. Jeronima. Dok je studirao u Rimu, ljetne praznike iskorištavao je za putovanje po svijetu. Ljeta g. 1933. bio je u Francuskoj, a g. 1934. u Turskoj. I kolege i profesori veoma su ga cijenili. U tom je prednjačio profesor turskoga jezika i islamologije msgr. Mulla, Turčin iz sultanske obitelji, konvertit, katolički svećenik. Stupanj doktora *rerum orientalium* postigao je g. 1935. disertacijom *Massenübertritte von Katholiken zur serbischen 'Ortodoxie' in kroat. Sprach gebiet zur Zeit der Türkenherrschaft*. (Objavljena u *Orientalia Christiana Periodica* u Rimu za godinu 1937-38. Hr-

vatski prijevod izišao je tek 1991. u nakladi »Crkve na kamenu« u Mostaru. Prikaz knjige u »Glasu Koncila« napisao je Tomo Vukšić. Po Tomasovom navodu, tadašnji prvak srpske historiografije Stanoje Stanojević (uz kritičke zamjerke zbog polemičnosti), priznao je da je Draganović posve dokazao svoju tezu o uzrocima masovnih prijelaza hrvatskih – i ne samo hrvatskih – katolika na pravoslavlje u istočnoj Hercegovni i Crnoj Gori.

Radi istraživanja izvornog gradiva on – bujnošću temperamenta veliki putnik – uvlačio se i zakapao u arhive rimske, vatikanske, zagrebačke, sarajevske, carigradske, bečke, ukratko sve do kojih je mogao doći. Pristup vrelima i vjerodostojnim dokumentima bio mu je omogućen i njegovom probajnošću, komunikativnošću, verziranošću u svim historiografskim disciplinama, a osobito poznavanjem klasičnih i modernih jezika (njemačkog, francuskog, talijanskog, turskog, poslije i engleskog i španjolskog, pa i elementarno arapskog i perzijskog). Nakon povratka iz Rima kateheta je na osnovnoj i građanskoj školi ss. milosrdnica u Sarajevu, a g. 1936. je nadbiskupski tajnik (1936-39), ravnatelj Nadbiskupske kancelarije i pravi prisjednik Duhovnog stola (1939-40). Njegov principal, dr. Ivan Šarić (1871-1960), inače pjesnik (poznat ali nepriznat) oduševljeni nastavljatelj velikog Stadlerova djela (politički brzoplet) izvršio je na mladog svećenika znatan utjecaj. (Inače, Šarić je prvi prevoditelj cjelokupne Biblije na moderni hrvatski jezik, dostigavši svojim prijevozom – po mišljenju nekih – vrhunce i vrutke hrvatskog leksičko-stilističkog bogatstva i izražajnosti, što, na žalost, ni do danas – zbog nesretnih ratnih i poratnih prilika – nije ni bibličistički niti jezikoslovno dolično vrednovano. Sveto pismo tiskano je u Sarajevu u tri sveska 1941-1942, a drugo izdanje – također u tri sveska – u Madridu g. 1959, a sam Novi zavjet u tri izdanja u prikladnom džepnom formatu.) Svoje odlično poznavanje domaće katolicizma, osim iz teoretskih studija iz povijesti Crkve, duguje Draganović i terenskim istraživanjima. Sve župe (sadašnje i bivše) u Bosni (a vjerojatno i Hercegovini) sâm je barem jednom propješačio.

Uz niz manjih priloga tiskanih u »Vrhbosni«, »Starinama«, »Katoličkom tjedniku«, »Napretku«, »Hrvatskoj smotri« ističu se istraživačke studije »Tobožnja 'Stjepanska biskupija – eccl. Stephanensis' u Hercegovini« (»Croatia Sacra 1934), »Izviješće apostolskog vizitatora Petra Masarechija o prilikama katoličkog naroda u Bugarskoj, Slavoniji i Bosni g. 1623. i 1924.« (»Starine«, Zagreb 1937). Osobitu vrijednost kao pionirski pothvat simbioze zemljopisa i povijesti ima *Pregledna karta katoličke Crkve u Bosni i Hercegovini nekad i danas*. To do danas nenadmašeno ostvarenje topografsko-povijesno-statističkog značaja s iscrpnim kritičkim objašnjenjima (»Croatia sacra«) afirmiralo ga je kao modernog povjesničara u mnogim znanstvenim krugovima, bez obzira na svjetonazor.

Suvremeni »Illyricum sacrum«

Još veću pozornost izazvao je *Opći šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji*, što ga je – uzorno organizirajući timski rad – izradio na poticaj Episkopata Kraljevine Jugoslavije. (Izdanje Akademije »Regina apostolorum«, Sarajevo 1939, 615 str.) U njemu u zaokruženoj cjelini, po čvrsto istančanim kriterijima donosi sve relevantne – povijesne, zemljopisne, statističke, biografske, administrativne – podatke o svim katoličkim ustanovama, o svemu svećenstvu i redovništvu u Jugoslaviji i iseljeništvu – preciznom, egzaktnom, ujednačenom metodologijom, u kojoj od prve do posljednje stranice nema odstupanja ni ustupaka. Kristalno jasna slika Crkve u konkretnom vremenu i prostoru, stvorena u posljednji čas prije brodoloma, što je potpuno izmijenio i nju i svijet u kojem je djelovala. Godinu-dvije zatim u strašnom ratu i revoluciji sve je postalo drukčije. Mnogi i mnoge otišli su s ovoga svijeta s palmom mučeništva, a cijela Crkva i Božji puk, osobito hrvatski narod, pošli su na *križni put*. Da nije bilo Draganovićeve »šematizma«, većinom bi ostali bezimena, a zahvaljujući njemu mogao je i Viktor Novak u sablasnom martirologiju »Magnum crimen« baciti kamen na njih: i mrtve i žive. Tko taj »šematizam« usporedi s našim i stranim publikacijama sličnog žanra, bit će fasciniran njegovom superiornošću. Vičan čitatelj može iz njega saznati sve, za što bi inače morao mukotrpno prekapati po stotinama knjiga i dokumenata.

Prekidam načas kronološki slijed da ne prekinem nit, što ovaj prvi »šematizam« povezuje s drugim još monumentalnijim koji se pojavio g. 1975, tj. 36 godina poslije prvog u izdanju Biskupske konferencije s naslovom *Opći šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji* u solidnoj grafičkoj opremi na 1166 stranica. Dakle, u vremenu kad je u domovinskoj Hrvatskoj »slučaj Draganović« bio uglavnom preboljen a sâm »zlokobnik« zaboravljen i na Tajget iznošen samo onda kad se pripremala neka nova protucrkvena i protuhrvatska haranga. A on »živi mrtvac« najednom se pojavljuje pred očima široke javnosti s takvim kapitalnim djelom kakvo ni deseci živih ne bi uspjeli stvoriti. Novi šematizam zadržao je (na usavršeniji) način sve odlike prvoga. Rađen je istom, samo minucioznijom, metodologijom, novim krontaksama, zemljovidnim kartama, zgusnutim tabelama, indeksima, modernom statistikom, naročito razvojnom statistikom, pedantnom preciznošću, sustavnim imenicima mjesta i osoba, dajući zoran, objektivan, jasan snimak naše crkvene (i nacionalne) prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, novih ognjeva što su buknuli iz pepelom zapretanih žeravica. Sada kad su se – preko noći – raspršile sve stravične fatamorgane komunističkih *jazovki*, kad je od Jugoslavije ostala samo krvava himera, »Opći šematizam« ostaje nam kao trajan spomenik prošlosti i svjetionik budućnosti. Budući da donosi statističke podatke i o nekatolicima, te sve značajne »bedekerske« podatke o svim biskupijama i župama (natuknice demo-

grafskog, geopolitičkog, prometnog, školskog, poštanskog i sl. značaja), to je dragocjen priručnik i za sociologa i za politologa, i za kulturologa, i za ekonomiste, ukratko za sve proučavatelje i motritelje ideosfere, neovisno o njihovoj idejnoj, nacionalnoj, političkoj usmjernosti. Pristupačan je i strancima, jer su najvažniji fakti izneseni na latinskom, engleskom, francuskom i njemačkom jeziku a konvencionalni znakovi po međunarodnim uzancama. Suvremeni »Illyricum sacrum«. Nepronijelivi su putovi Providnosti: jedan Draganović – krunski svjedok jedne Jugoslavije!

Nakon ovog ekskursa, vraćam se kronologiji. Kao vrstan popularizator, polemičar i stilist iskazao se u knjizi *Hrvati Herceg-Bosne* (1940) pod pseudonimom Hrvoje Bošnjaniin. U dva izdanja u nakladi od 15.000 primjeraka. U Splitu g. 1991. pojavila se i u III. izdanju (zajedno s Mandićevim spisom). Sve ga je to preporučilo da – kad je poslije Šišićeve smrti Barada prešao s Bogoslovnog na Filozofski fakultet – bude izabran za docenta crkvene povijesti Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu (1940), a redovitim je profesorom postao 1942. godine. Postao je i urednikom revije »Croatia sacra«, a kao novi tajnik Bogoslovne akademije dao je nove impulse za oživljavanje njezina rada. To je kulminiralo svečanim dvobrojem (21-22) *Croatiae sacrae* (388 str., 1942). Taj jubilarni broj preveden je na talijanski jezik pod naslovom *Croazia sacra* s predgovorom kardinala Fumasoni Biondija. Tiskan u 3.000 primjeraka u Rimu, svijetu je učinio mnogo za bolje poznavanje Hrvatske. Proteglo bi se kad bi se navelo sve što je objelodanio. Spomenut ću samo njegove zapažene priloge u »Napretkovoj« *Povijesti hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine* (Sarajevo 1942. – reprint 1991.), *Hrvatskoj enciklopediji* i *Povijest Crkve u Hrvatskoj* s dr. Josipom Buturcem u jeronimskoj nakladi 1944.

U ratnom vihoru zbog njegova sve većeg društveno-političkog angažmana zaustavljen je jedan plodan, stvaralački historiografski rad povjesničara koji je nadišao opisno-događajnu metodologiju, unoseći antropološko-sociometrijsku, demografsku, geopolitičku analizu, te statističke parametre.

Prijeloman je u tome, kao i općenito u njegovoj sudbini, bio ratni vihor i nastanak NDH, koju je pozdravio oduševljeno, pa – kao i neki drugi svećenici – gdjekad nije razlučivao rodoljublje od politiziranosti, poistovjećujući vjersko i nacionalno, što je osobito osjetljivo na balkanskom tlu. Budući da su to vrlo složena (pa i ranjiva) pitanja, u čiju bi se eksplikaciju moralo utrošiti mnogo prostora i suptilnih razaznavanja mnogih nerazjašnjenosti, njegovu djelatnost u tom razdoblju prikazat ću letimično, iako je ona bila gotovo nadljudski plodna – osobito na humanitarnom i karitativnom polju. Kad je u kolovozu g. 1943. (vjerojatno u svojstvu savjetnika »promatrača NDH u Vatikanu«) došao u Rim, upao je u pravo grotlo babilonske pomutnje: Mussolini je pao, Italija u kapitulaciji, opća tmuša, krik i bijes, naprosto užas. Deseci tisuća dalmatinskih Hrvata te Slovena-

ca, Srba, Crnogoraca koji, gladni i smoždeni, ugibaju u logorima ili obezglavljeni, ozebli, jadni do izdisaja potučaju se po nepoznatom tuđem kraju, zdvojni napušteni od svih... U najdjelotvorniju pomoć najprije im pritiče Draganović kao suradnik vatikanskog Ureda za socijalnu skrb s ostalim hrvatskim rimskim svećenicima (Sakač, Mandić, Magjerac). I to svima, bez obzira na vjeru i narodnost. Dokazao se kao pravi Kristov svećenik.

Martyrium Croatiae

U razdoblju od Bleiburga do Trsta (1945-1967), naznačit ću samo neke etape, budući da je o tom sudbonosnom razdoblju hrvatske kataklizme, i Draganovićevoj ulozi u njoj, prethodno mnogo rečeno iz usta svjedoka, neposrednih sudionika tragedije. Kako je riječ o svećeniku, profesoru, povjesničaru, piscu, ponajprije će se govoriti o njegovim etičko-intelektualnim ostvarenjima, promašajima, dvojbama, ushitu, slomu, gorčini, odnosu prema vjeri, ufanju i ljubavi.

Od svibnja g. 1945. kad je ratni ciklon u završnim danima ponio sa sobom stotine tisuća Hrvata mladih i starih, koji su u paničnom bijegu pred razjarenom crvenom apokaliptičkom zvijeri bijegom na kršćanski Zapad pokušali spasiti gole živote, vjeru i naciju, pa su kod svojih »kršćanskih« spasavalaca naišli na u nebo vapijući okrutan i perfidan postupak, tako da su podmuklo predani razbješnelim progoniteljima, Draganović neslućenim zanosom i sposobnostima pokreće akciju spasavanja svoga izdanoga i pregaženog hrvatskog naroda. On – naravno, ne sâm – kao David s praćkom u ruci suprotstavlja se Golijatu. I, začudo, uvelike u tome uspijeva. Uspijeva otvarati i najzaključanija vrata, biti saslušan od najglušijih ušiju, ganuti najokrutnija srca, dobivati i parnice u uroti protiv Hrvata. Zauzima se tezom (poslije, g. 1946, elaboriranom u knjizi *Martyrium Croatiae*, koju Viktor Novak u »Magnum crimen« naziva »famozni rimski pamflet«): »...Volga Croatiam invasit. Strepitus undarum eius iam Romae auditur...« zato pisac »Mučeništva Hrvatske« zaključuje da o egzistenciji Hrvatske (Novak od koga to preuzimam kaže – NDH) ovisi hoće li duhovne granice Istoka biti vraćene na Bospor ili će se proširiti do Alpa. Ne može se osporiti da je u tim najtragičnijim danima i noćima hrvatske povijesti on, iako nije bio diplomat, i na diplomatskom planu za Hrvate i Hrvatsku učinio više nego itko drugi.

Usporedno s tim – s još većim zanosom i učinkovitošću tekla je njegova neizmjerivo zamašna humanitarna i karitativna akcija. (Prirodno, ni u njoj nije bio sâm!) Kad je bivalo najgore, najgorče, najbeznađnije u tom neopisivo strahovitom hrvatskom exodusu, kao u grčkim tragedijama poput »deusa ex machina«, na scenu je stupao Draganović. I nije čudo da se o njemu stvarao mit. Uspio je da ga sâm »bijeli otac« papa Pio XII. primi u posebnu audijenciju. Na temelju optužbe »islednika« i po vlastitom priz-

nanju, svojim tajnovitim putovima i vezama »sklonio« je pred hajkom komunističkih tajnih službi (i ne samo njih) desetak tisuća ugroženih izbjeglica, među kojima i podosta »ratnih zločinaca«, prebacujući ih – često s krivotvorenim putovnicama – u latinskoameričke zemlje, u kojima im nije prijetila neposredna opasnost izručenja. Rekao je svom »isledniku«: »Meni je moja svećenička, a ne politička savjest nalagala da pomažem u nevolji.«

Kao što biva u takvim poslovima – što su već po svojoj prirodi tajni i mračni – među pretežno dobrim bilo je i zlih djela. Malverzacije i manipulacije – i etički i kanonski nedopustive – bivale su sve češće: početna karitativnost mlitavila je u preuzetnosti i menedžerstvu. »Vuk samotnjak« kako se nazvao pred »islednikom« – postupno, lakomisleno upadao je u vučji čopor. Kako to da on toliko darovit, okretan kao vidra bude toliko naivan da ne shvati onu običnu pučku mudrost: Tko s vragom tikve sadi, o glavu mu se razbijaju! Ili onu Propovjednikovu: »Sve ima svoje doba i svaki posao pod nebom svoje vrijeme...« Ili satiričnu poruku velikog katoličkog publicista dr. Čedomila Čekade iz rujna 1941: »...Sjahuj! Nema u svetoj Crkvi politike!... Eto, neće vam, znam, biti lako pregorjeti – slatka je vlasti čast, ali reda je. Evanđelje, kronicu i brevijar u ruku...«

Unatoč silnom aktivizmu, nikad se nije odrekao svog povjesničarskog zvanja, ni potrebe da pisanom riječi izrazi svoje spoznaje, iskustva, pouke. Mnogo je pisao u hrvatskim iseljeničkim listovima. Neposredno prije svog »povratka« objavio je knjižicu »Tvrđi kruh emigracije«. Opsesija mu je bila da napiše znanstveno, dokumentarno djelo o blajburškoj tragediji. I teoretski je pratio razvoj historiografskih metoda. Arhivi su mu ostali najmiljenija mjesta.

Prije svog »povratka« bio je duhovnik u samostanu »Sacre-Coeur« u Pressbaumu. Kako je bio austrijski državljanin, za njega su se zauzimali austrijski diplomati. Ministar vanjskih poslova dr. Tonchich poslao je k njemu u Sarajevo diplomata dr. Berlekovicha. Razgovarao je s njim i superior iz Pressbauma. Pred njegovim »autizmom« bili su bespomoćni.

Opet na povijesnim visoravnima

Poslije »istražnog postupka«, u kojem je imao priliku iskusiti sve vrhunske psiho-biološke tehnike policijskog »saznavanja istine« od »refleksioloških« do »faktorijalno analitičkih« i naših balkanskih inovacija, ispranog mozga, zgaženog ljudskog dostojanstva, poniženog svećeničkog zvanja, uništenog profesionalnog ugleda našao se na bespuću čovjeka, kojega su ostavili i prezreli svi. Imao je sreću da se na čelu njegove Vrhbosanske nadbiskupije našao čovjek izvanredan i intelektualnim i moralnim kvalitetama, pravi Kristov učenik, veliki biskup dr. Smiljan Čekada (1902-1976), koji mu je na rubu ponora prijateljski i očinski pružio ruku. Tako ga je

spasio i kao čovjeka i kao svećenika. U obnovljenoj Visokoj filozofsko-teološkoj školi povjerio mu je katedru opće i nacionalne crkvene povijesti. Odmah se vidjelo, a to su s čuđenjem zapazili njegovi profesorski kolege, da torture kroz koje je prošao nisu potamnjele njegov blistavi intelekt, a da ni za tolike godine izbjivanja iz struke nije zaboravio zakone i finese historičarskog *métiera* nego ga je, dapače, ažurirao u skladu s modernim razvojem (O svom »slučaju« ni s kim nije želio govoriti.)

Iako danonoćno pod oštrim okom i protančanim uhom bjeloglavog »supa« i crnog »kosa«, postupno se regenerirao od sindroma straha, panike, užasa i počeo vraćati historiografiji. Zavlačio se u knjižnice i »kopao« po arhivima, želeći ostvariti svoj životni san da napiše cjelovitu kritičku povijest Bosne i Hercegovine. Prvi plod toga pojavio se (nezapaženo i u stručnoj i u vjerničkoj javnosti) zahvaljujući velikom i plemenitom sinu sv. Franje fra Miroslavu Džaji (1885-1972), koji ga je pod okriljem svoga habita na neki način »prošvercao« u javnost i tako donckle legalizirao njegovu ponovnu povjesničarsku promociju. Bilo je to g. 1970. u voluminoznom monografskom djelu (547 stranica) pod neupadljivim naslovom *Sa kupreške visoravni*. Monografija rodnog kraja uz dodatak Naselja imigracija na Kupresu, u nakladi župe Otinovci-Kupres (župnik Petar Grgić). U predgovoru »skromne monografije« autor fra Miroslav Džaja piše: »...Veliku zahvalnost dugujem prof. Krunoslavu Draganoviću koji je preuzeo na se tehnički pregled knjige, zatim sve tiskarske korekture i prijelom sloga i posebno pružio mi starijeg historijskog gradiva za izvjesna njezina poglavlja. Osim toga on je nadopisao posebnu studiju o naseljima i migracijama stanovništva služeći se dosad neobjavljenim povijesnim vrelima te izradio kartu kupreškog kraja...«

Inače, knjiga je uređena po svim postulatima znanstvene metodologije, s vrlo preglednim kazalom, preciznim navođenjem izvora i literature sa specijalnom geografsko-antropološkom mapom toga kraja, sa 79 znalački selekcioniranih fotografija, a i u zavidnom grafičkom obliku. A personalno-statistički dodatak (od 281. do 314. str.) uzor je historiografske akribije, kao studija prof. Draganovića »Naselja i migracije na Kupresu« (od 317. do 516. str.) Umjesto svake druge ocjene i komentara, ne samo toga djela nego i cjelokupnog Draganovićeve gledanja i rada, citirat ću jedan pasus iz ulomka u studiju: »...Meni pada u dio da pokušam prikazati ljudski elemenat toga kraja, promjene, gibanja i razvoj u njemu. Taj teče u vremenu poput rijeke, naoko uvijek jednake i nepromijenjene, a stvarno u svaki čas drukčije sastavljene od ljudskih jedinica koje dolaze i odlaze, zadržavajući u sebi kontinuitet jedne rijeke i jednoga naroda. Gdjekada se mirna rijeka pretvara u bujicu koja se lomi, koja sve ruši i nosi da ostavi za sobom nanose kamenja i plodnog taloga. Gdjekada ona nestaje pod zemljom, u ponoru kao, uostalom, sve kupreške rječice-ponornice – da se

kasnije, pročišćena i smirena pojavi u drugom kraju donoseći novi život...« Tu je dao svoju filozofiju povijesti koje se, na žalost, sâm nije pridržavao, hoteći – čini se – od povjesničara postati povijesni čimbenik.

Poslije umirovljenja refugium je našao u Svećeničkom domu u Sarajevu, odakle je odlazio na česta i nepredvidiva krstarenja širom zemlje. Iako je pogađan infarktima i apopleksijom, do gotovo samog kraja bio je i psihički i fizički nevjerovatno vitalan. I uvijek pod budnom prismotrom.

Uspon na Alverno

Tople reminiscencije i vjeran intimistički portret Krunoslava Draganovića o tmurnom podneblju njegovih posljednjih dana dao je Zijak Ars (vjerojatno pseudonim) u zapisu »Moj posljednji susret s Krunoslavom Draganovićem« (»Hrvatska revija«, br. 1, 1985).

U nekoliko poteza prikazao je njegove karakterološke bošnjačke osobine, određeni fatalizam (kismet), svojeglavost, odanost – često pogrešnim – prijateljima i upravo nevjerovatno za čovjeka njegova kova – veliku naivnost pod krinkom lukavosti. Njegovu žovijalnost (šeretluk). To ilustrira zgodom: »Vrijeme je prolazilo, prof. Draganović je doživio i drugi moždani udar. U šali je govorio: 'Eto, udarilo šegrta, pa sada i kalfu, a treći put će i majstora', aludirajući na to da su ga kolege i prijatelji među katoličkim svećenicima nazivali Majstorom!« Uzalud je Ars, kao uostalom i drugi apelirao na njega da iznese istinu o svom »slučaju« koju samo on znade. Iznosio je samo *mrvice*. Bio je vezan na šutnju. Neposredno prije smrti UDBA je izvršila temeljit pretres njegove sobe i odnijela mnogo toga. Možda i rukopis koji je o svom »slučaju« ostavio za budućnost »pro posteris«. Inače, čini se da je više bio sklon *eglenu* s muslimanima, nego dijalogu s pravoslavnima.

Još 7. svibnja 1983. na književnom simpoziju o pjesniku Izidoru Poljaku u Trakošćanu održao je, zaista koloritno, predavanje »Kolorit Bosne u životu i radu Izidora Poljaka«. Potom, u »Glasu Koncila« od 24. srpnja 1983. tacitovski lapidarno pisana vijest: »Dr. Krunoslav Draganović, svećenik vrhbosanske nadbiskupije i umirovljeni profesor sarajevske bogoslovije, umro je u Sarajevu 5. srpnja ove godine u 80. godini života i 55. svećeništva. Pogrebna misa s opijelom održana je u crkvi sv. Ćirila i Metoda u Sarajevu 7. srpnja u 14,30 sati, a dva sata nakon toga započeo je pogrebni obred na novom gradskom groblju. U crkvi je obred predvodio nadbiskup metropolita dr. Marko Jozinović, zajedno sa svim biskupima svoje metropolije, koji se upravo tih dana nadoše u Sarajevu na metropolitanskoj konferenciji. S njima je koncelebriralo 30 svećenika. Tu se našla pokojnikova rodbina, brojne časne sestre i više vjernika. Na groblju je bilo 120 svećenika, nešto manje časnih sestara i tek po koji vjernik. Pogreb je vodio kanonik Petrović. Sve ih je snimala sarajevska televizija...

Umirovljeni mostarski nadbiskup mons. Petar Čule je nakon mise u crkvi među ostalim istaknuo Draganovićeve zasluge u izradbi šematizma Katoličke crkve u Jugoslaviji, kako onog prvog iz godine 1939, tako ovog najnovijeg iz god. 1974. Nadbiskup je izrazio žaljenje što se pokojnik nije potpuno posvetio znanstvenom radu na području povijesti. Nad grobom su govorili dr. Zvonimir Baotić... i Draganovićev sumještatin... fra Kruno Pejičić. Iz pokojnikove oporuke Baotić je istaknuo njegov znatni novčani dar za misije u Africi i njegovu molbu da mu svi oprostite kao što i on oprašta svima...« U nekrologu se zatim iznose njegovi osnovni biografski podaci, te se zaključuje: »Drugi podaci o njegovu životnom putu nisu spominjani u pogrebnim govorima. Draganović je, naime, od rata boravio u inozemstvu kao politički emigrant. God. 1967. ponovno se pojavio u domovini. Nije podvrgnut suđenju. U javnosti nisu još poznate ni okolnosti ni pojedinosti cijelog tog slučaja.

Kasnije su okolnosti i pojedinosti cijelog slučaja postale mnogo jasnije. Konkretnom razjašnjavanju svoga udjela u čitavom kolopletu, sâm nije mnogo pridonio. Pritiska velikog straha nikad se nije oslobodio. Svi su od njega očekivali onakve odgovore kakve su željeli čuti, pa kad im nije odgovarao, jer je faktično i nadalje bio utamničen, smatrali su da je čudak, zamagljen fantazijama o nekoj svojoj posebnoj misiji. Pišući u svom dnevniku, zaključuje: '*...imam samo jedan odgovor odnosno tumačenje: Bog je tako htio, da konačno, iza tolikih opomena i milosti, učini mene pravim i ozbiljnim svećenikom, na kojeg je strpljivo čekao 39 godina!...*'

Lijep književno i psihološki istančan zapis o pokojniku napisao je prof. dr. Krsto Spalatin (HR, br. 1, 1990). Protkan je distanciranošću i blagom ironijom zbog njegovih sklonosti pretjerivanjima, patetici, važnosti, tajanstvenosti: »...Moj osobni dojam: Profesor inzistira puno na svom vjerskom uvjerenju, tvrdeći osobito da neće lagati. Ono poznato njegovo pismo sarajevskom tužiocu njegova je izjava, ali, kako on to misli, on nije lagao. On je u tom pismu izričito rekao da se bori za slobodnu i nezavisnu Hrvatsku. Nikako ne traži priznanje, slavu, položaj za svoju inteligenciju, ali je ipak svjestan da je ima, da je pametniji od svoga partnera... Naročito mu je stalo da bitku vodi i da u njoj pobijedi. U tom slučaju Bog je na njegovoj strani i s njime se bori za dobru stvar. Kao ono pred trideset godina, kad smo se upoznali u Rimu, Hrvatska mu je *prva* na srcu...«

Kaleidoskop bi bio nepotpun bez fragmenta Ernesta Bauera (u memoarskoj knjizi: *Život je samo san*). Suptilno, sladogorko on je portretirao svog neobičnog prijatelja koji ga je uvijek iznenađivao da ga svojim »povratkom« – zaprepasti. Profilirajući njegov lik, zapaža da se unatoč zapadnjačkoj formaciji osjećao u njemu bošnjački mentalitet. Sve u svemu, bio je čovjek »koji je stekao velike zasluge za svoj narod i kome su nebrotjeni imali zahvaliti ne samo svoju egzistenciju, nego i svoj život!... No, ako sve okolnosti njegova života, koji je nalikovao pravom romanu, uzmemo

u obzir, morat ćemo priznati da je profesor Draganović ... stekao velike i neprocijenjive zasluge za čitav hrvatski narod i opstanak hrvatske nacionalističke emigracije...« I na kraju: »Ako je danas nekome teško reći nešto o Draganovićevim zaslugama, onda bi se tu dobro mogla upotrijebiti poznata uzrečica kraljevskog podrijetla 'Honny soit qui mal y pense!' (Neka se stidi onaj tko loše o tome misli!)«

Odgonetku cijelog *rašomona* spletenog oko njega, prepuštam Draganoviću samomu, njegovim posljednjim javno izgovorenim riječima na simpoziju u Trakošćanu nepun mjesec dana prije smrti:

»Izidor Poljak konačno doživljuje svoj uspon na 'Alverno', davno predskazan i žarko željeni u njegovim divnim *Ognjima duše*. On ne nosi rane Kristove na svom tijelu, poput asiškog Patrijarhe. On ih nosi duboko sakrivene u srcu, u žarkoj ljubavi prema Kristu Gospodinu, svome i čitavog svijeta Otkupitelju. Sada plamte svi bijeli ognjevi duše, srce se k nebu vinulo i gori u vječnoj ljubavi Presvetog Trojstva.« Treba samo zamijeniti imena: Izidor Poljak u Krunoslav Draganović.

Na okrutno pitanje, postavljeno onda i sada: »Što tu može obični hrvatski čovjek na europski Veliki petak?«, Draganović je – ponekad paradolgično i paradokсно – pokušao odgovoriti: uskrsnom vjerom.

THE »CASE« OF KRUNOSLAV DRAGANOVIĆ

Ivo Sečkar

Summary

The Croatian priest and historian Krunoslav Draganović /1903-1983/ became known in the world and the public of former Yugoslavia mainly by his actions in the rescue of tens of thousand of persecuted and outlawed Croatian refugees. Therefore, his »return« to communist Yugoslavia in 1967 was a worldwide sensation. Was it abduction or voluntary return? An espionage affair or a profound ideological and national conflict? It provoked passionate debates, especially in Croatian emigrant circles, where as the Croats at home considered it a painful, tabooed one. The author of this paper has attempted to present comprehensive information on this intricate issue, both within the historical context and through the life and work of the protagonist.